

Tema 1. LITERATURA

A POESÍA DAS IRMANDADES DA FALA. CARACTERÍSTICAS, AUTORES E OBRAS.

Despois da morte de Manuel Curros Enríquez (1908) e ao comezo da segunda década do s. XX, cobrouse plena consciencia das condicións precarias en que se achaba a poesía galega: faltaban autores de personalidade pola fuga de cerebros cara a Madrid, desapareceran as publicacións monolingües en galego e non se levara a cabo a renovación literaria de fin de século coñecida no ámbito hispánico como modernismo. Ademais, o pulo creador do Rexurdimento xa se vía esgotado.

Esa situación de decadencia vai empezar a cambiar coa aparición das Irmandades da Fala, que centran os seus obxectivos culturais na defensa social do idioma e na súa normalización. Neses anos na sociedade galega danse importantes fenómenos e movementos que van supoñer unha importante transformación no ámbito social e económico: aumenta dramaticamente o fluxo migratorio cara á América; xorde o agrarismo, como froito da organización do noso campesiñado; nace o movemento obreiro, serodio e escaso, pola cativa industrialización do noso país. Porén, é a aparición do nacionalismo, como evolución ideolóxica do rexionalismo do s. XIX, o fenómeno que máis vai influír na recuperación literaria destes anos.

A partir do nacemento das Irmandades da fala, e posteriormente da Revista *Nós* e do Seminario de Estudos Galegos, asistíuse ao desenvolvemento dos diferentes xéneros literarios, en especial a narrativa, o ensaio e o teatro por medio da creación de pequenas editoriais que editan coleccións de novelas curtas (*Céltiga*, *Lar*, *Nós*) e de grupos teatrais. As principais publicacións do período serán o xornal *A Nosa Terra* (1916-1936) e a revista *Nós* (1920-1936).

O principal poeta da etapa das Irmandades é o cambadés **RAMÓN CABANILLAS** (1876-1959), que se inicia como poeta en galego en 1910 na Habana na revista *Suevia*, grazas á influencia do activista do galeguismo Xosé Fontenla Leal, responsable da creación do Himno Galego e da Academia Galega. Na capital cubana publica os dous primeiros poemarios: *No desterro* (1913) e *Vento mareiro* (1915). O primeiro leva prólogo do líder agrarista Basilio Álvarez, que o presenta como un novo Curros. Cabanillas asume nestes dous volumes o compromiso social agrarista. De regreso en Galicia, Cabanillas incorpórase ao movemento das Irmandades da Fala e, en *Da Terra asoballada* (1917), dá forma poética aos ideais nacionalistas. Logo do pasamento de Pondal en 1917, Cabanillas vai ser coñecido como “Poeta da Raza”.

Nestes libros da primeira etapa, Cabanillas desenvolve tres liñas temáticas ben definidas: a intimista no ronsel de Rosalía e Bécquer, a de compromiso social e patriótico como herdeiro da obra de Curros (desprovisto de anticlericalismo) e Pondal, e a costumista, motivada pola emigración en Cuba. A partir de *Vento mareiro* vanse ir acentuando os elementos modernistas. Pola modernidade estética acadada, merece destacarse a sección “Madri” da segunda edición de *No desterro*, pois esas composicións constitúen as primeiras mostras de poesía urbana en galego, que non se poden entender á marxe da estética modernista. Coa instauración da ditadura de Primo de Rivera, Cabanillas abandona a poesía social e comprometida a favor doutra máis culturalista e autónoma, seguindo a dirección estética marcada por Vicente Risco.

A relación de Cabanillas co director da revista *Nós* traducíuse na edición do volume de poesía narrativa que ilustra Castelao: *Na noite estrelecida* (1926). Trátase de tres poemas narrativos que el denomina “sagas”: “A espada Escalibor”, “O cabaleiro do Sant- Grial” e “O sono do rei Artur”. Cabanillas leva a cabo unha galeguización da materia de Bretaña a partir do milagre do Cebreiro, xa establecida por outros escritores galegos a partir da representación en varias cidades europeas da ópera *Parsifal* de Wagner. Desde o punto de vista estilístico, *Na noite estrelecida* é a obra de Cabanillas de máis ambición estilística e máis influída polo modernismo, tanto na utilización de pareados alexandrinos como sextinas rubenianas e sinestesias. Esta obra, xunto coa produción gráfica do pintor Camilo Díaz Baliño terá transcendencia na configuración dun dos símbolos políticos de Galicia: a incorporación da forma románica do cáliz no escudo da bandeira galega.

Menos importancia estética tivo *A rosa de cen follas* (1927), de temática amorosa e intimista. Xa na posguerra será autor de poemarios valiosos, como *Camións no tempo* (1949), *Da miña zanfona* (1954) e *Samos* (1958), libro escrito durante varias estancias no mosteiro homónimo. Nel non só canta o edificio, senón tamén a vida monástica. Trátase da culminación da poesía relixiosa dun escritor que estudara no Seminario de Santiago.

O segundo poeta importante do tempo das Irmandades foi o mestre mindoniense **ANTÓN NORIEGA VARELA** (1869-1947). A súa formación no Seminario da súa vila permite explicar algunhas das características da súa poesía, como a profunda relixiosidade, o enfoque franciscanista da natureza e a influencia dos clásicos latinos, que tamén se achan noutros poetas máis novos do norte de Lugo que pasaron polo Seminario de Mondoñedo, como Crecente Vega e Aquilino Iglesia Alvariño.

Noriega Varela iniciouse no costumismo ruralista na fin do XIX, pero soubo ir evolucionando esteticamente grazas aos contactos cos membros do grupo Nós e co saudosismo de Teixeira de Pascoaes. En realidade, Noriega Varela é autor dun só libro, que recibe o título de *Montañesas* na primeira e segunda edición e logo *Do ermo*, a partir de 1920. Como principais influencias literarias na súa obra podemos sinalar os autores do XIX, os clásicos grecolatinos (Virxilio, Horacio,..), o modernismo e os poetas saudosistas portugueses, con algúns dos que mantivo relacións de amizade.

Noriega comezou como poeta cívico e combativo («Acción gallega» ou «Pra os mozos»), debido á súa simpatía polo agrarismo. Posteriormente retomou a estética decimonónica, caracterizada polo seu realismo e costumismo, co tema central da vida labrega e montañesa. Adquiren notable valor estético, sobre todo, os seus sonetos sobre realidades miúdas do ermo: as flores dos toxos, a brétema, as xestas, as pucharcas... Trátase dun poeta de temática moi limitada, mais intenso no seu achegamento á paisaxe natural. É a súa unha visión do mundo moi relixiosa e tradicional que se enfrontará á modernidade social e política representada pola II República.

Como poetas de segunda liña, cabe mencionarmos as figuras de **Gonzalo López Abente**, influído pola poesía do seu parente Eduardo Pondal, e **Victoriano Taibo**, tamén prosista e moi preocupado polo enxebrismo da lingua literaria galega. A súa poesía pode ser cualificada de levemente modernista.